

„Nem jön a jobb világ”

Kornai János közgazdász a NER-ről és kilátásairól

Barotányi Zoltán

[2017/46. \(11. 16.\)](#)

A világhírű magyar közgazdász, több nagy hatású könyv szerzője most Látlelet címen állított össze egy kötetet azon tanulmányaiból, amelyek a NER kiépülésére reflektáltak. Az új tekintélyuralmi rendszer sajátosságairól, a magyar autokráciáról és az Orbán-rendszer felváltásának esélyeiről is beszélgettünk.

Magyar Narancs: A kötet első tanulmánya, a *Számvetés 2011* elején, az akkor még létező *Népszabadságban* jelent meg, és a NER első nyolc hónapjában kibontakozó tendenciákat tekintette át a demokrácia, a jogállamiság és a gazdaság szempontjából. Számos megállapítása profetikusnak bizonyult. Az akkor kiépülő rendszer alapvető jellemvonásai azóta sem nagyon változtak – joggal állítható, hogy e tekintetben az új rendszer konzekvens önmagához képest?

Kornai János: Ezzel teljesen egyetértek. Barátaim, kollégáim hajlamosak úgy beszélni, hogy összevisza kapkod a kormány. Ám ez attól függ, milyen szempontból minősítjük a tetteit, és nem mindegy az sem, mely tekintetben mutat nagyfokú következetességet önmagához képest. Orbánék számára a legfontosabb az, hogy ha már megragadták a hatalmat, semmiképpen se engedjék ki a kezükből. Ezért olyan rendszert építenek, amely védve van attól, hogy könnyen leválthassák.

MN: Akad ennek egy olyan vonatkozása is, s ennek példáit ön is ismerteti, amikor önkényesen szemezgetnek a világon megtalálható példákból és mintákból. Vajon ez a *cherry picking* (kimazsolázás) technika működik a rendszer építésének folyamatában, a kis építőkövek megtalálásában is?

KJ: Szerintem a folyamat nem úgy zajlik, hogy körülnéznek, és mintákat keresnek a cselekvéshez. Már előre elhatározták, mit akarnak tenni, és ehhez utólag keresnek hivatkozási alapot. Ezt látjuk annak példáján is, miként döntöttek az egyfordulós és a kétfordulós választási szisztéma között. Nem azt nézték meg, hol működik a legjobban egyik vagy másik, hol szolgálja a legjobban a népképviselést. Sokkal inkább azt gondolták végig saját céljaikat szem előtt tartva, hogy a kétfordulós választás az ellenzék oldalán koalícióépítésre adna alkalmat. Ráadásul tálcán nyújtja annak számszerű feltételeit is, hiszen már az első fordulóban kiderülnek a szavazati arányok. Gyengíteni kell tehát a koalícióépítés feltételeit – erre a célra az egyfordulós választás jobban megfelel. Ezt követően szétnéztek a világban, és máris hivatkozhattak arra, hogy lám, a brit és amerikai választások is egyfordulósak, pedig azokat mindenki demokráciának nevezi. Az alkalmas hivatkozás megkeresésében tényleg a *cherry picking* módszerével élnek.

MN: A 2012 elején született, a központosításról szóló tanulmányban 33 példát hoz fel a kormányzat centralizációs mániájára. De vajon tényleg tartozik-e ehhez egyfajta sajátos kormányzati filozófia, kvázi-ismeretelmélet is? Valóban meg lennének győződve arról, hogy a központban mindent jobban tudnak és pontosabban látnak, mint helyben, a sokszínűség pedig anarchisztikus és káros?

KJ: A centralizáció és a decentralizáció közötti vita száz-, de akár másfél száz éves múltra tekint vissza az eszméletörténetben – és ezek a dilemmák nemcsak a közgazdasági gondolat történetében, hanem a politológiában és – ezt egyik tanítványomtól tudom – a vezetéstudományban (management science) is jelen vannak. Mindig akadnak közgazdászok, akik bizonyítják a központosítás előnyeit. És el kell ismerni: a központosítás számottevő előnyökkel is jár. Kettősségeket, sőt többszörösen párhuzamos funkciókat lehet megspórolni. Ha több kicsiből egy nagyot csinálunk, akkor jelentkezik a méretnövekedésből fakadó skálahozadék. Ha több egységből egyet csinálunk, akkor rövid távon hatékonyabb lesz a működés, már csak a megtakarítás miatt is. De hosszú távon ez már nem működik. Az élet minden területén lehet találni bizonyítékot arra, hogy igenis van előnye a decentralizálásnak, mert jobban kihozza az emberekből a teljesítőképeséget.

MN: Létrejön egyfajta mozgósító rivalizálás?

KJ: Így is nevezhetjük, s ennek a rivalizálásnak volt egyik korai prófétája, az osztrák származású angol Friedrich Hayek közgazdász, politikai filozófus, akinek nagy tisztelője vagyok. Ő volt az, aki többször is kifejtette: ott kell döntenünk, ahol közel vagyunk az információhoz. A tanár, a diák, a szülő meg a helyi önkormányzat többet tud az iskoláról, a helyi oktatási szükségletekről, mint azok, akik a távolban döntenek.

MN: Autokráciának nevezi a létrejött rezsimet, és háromosztatú tipológiájában – diktatúra, autokrácia, demokrácia – a második csoportba helyezi. Mennyiben tér el ez a köztes helyzet a két végponttól?

KJ: Ebben hatalmas viták zajlanak a társadalomtudományokban, sem az elnevezések, sem azok elhatárolásának kritériuma tekintetében nincs konszenzus – én már nem is reménykedem abban, hogy valaha lesz –, az osztályozások és tipológiák körül is sok vita zajlik. Teljesen elégedett lennék azzal, ha az én munkáim olvasói számára egyértelmű lenne, hogy én mit minek nevezek. A saját típusalkotásomat csak magamra tekintem kötelezőnek, viszont az olvasómnak egyfajta szótárt adok a kezébe. Ha abból indulunk ki, hogy három főbb uralmi típus létezik, akkor a legfontosabb, hogy megtaláljuk az ezeket elválasztó különbségeket, s ebből a szempontból másodlagos, hogy miként hívjuk az átmeneti formát – én autokráciának nevezem. Mondjuk, nekem égnek áll a hajam az illiberális demokrácia, a vezérdemokrácia kifejezésektől.

MN: Esetleg hegemon demokrácia?

KJ: Elöttem szent a demokrácia szó, és én ezeket a szöszörnyeket annak meggyalázásának tartom. De használja ezeket, aki akarja! Nem én voltam az első, aki az autokrácia kifejezést használtam, és nem az elnevezés a lényeges. Amit fontos hozzájárulásnak tekintek, az a megkülönböztető jegyek megvilágítása. Kifejtettem részleteiben, és táblázatokban is összefoglaltam, hogy miben különbözik a diktatúrától és a demokráciától. Ráadásul ez a különbség más-más dimenziókban jelentkezik. A demokráciában békésen, civilizáltan leválthatók a kormányok, nem kell hozzá háború, polgárháború, belső konfliktus, netalán népfelkelés...

MN: ...vagy egy nagy gazdasági válság...

KJ: ...vagy egy olyan globális krízis, amittől tényleg összeomlik a gazdaság. Demokráciában békésen el lehet köszönni az előző kormányzattól, sőt, a választáson bukott vezetőnek illik mosolyognia és kezet fogni a győztesrel. Ez az első feltétel az autokráciában nem teljesül. A demokráciában ráadásul erős a fékek és ellensúlyok rendszere – az autokráciában gyenge. E két említett feltétel teljesülése számomra a demokrácia lakmusztesztje.

MN: És miben különbözik az autokrácia a diktatúrától? Miben tévednek azok, akik a mostani állapotot már diktatúrikusnak nevezik?

KJ: A diktatúra nem csupán kis helyet ad az ellenzéknek, hanem semmilyen helyet sem ad neki. Az autokráciában mindig van egy tartósan választási vereségre ítélt, de létező legális ellenzék. A diktatúrában már formálisan sincs ellenzék, sem szabad ellenzéki sajtó. Az uralkodó párton kívüli pártot szervezni a fennálló törvények szerint

üldözendő cselekmény, ami ellen az adott jogi keretek között a bíróság, a rendőrség is jogszerűen lépne fel. Hogy történelmi példákat mondjak: a hitleri Németországban, a Szovjetunióban vagy a ma Kínájában sem lehet legális ellenzéki pártot létrehozni. A sajtó sem kérdőjelezheti meg a diktatúra alapelemeit, hacsak nem az illegális sajtó – a szamizdat szó nem véletlenül származik a keleti blokkból. A diktatúrák jellegzetessége a tömegterror, bár ez idővel enyhülhet is.

MN: A magyar fejlődés könyvében is emlegetett különlegessége az U kanyar, a visszafordulás a demokráciától az autokrácia felé. Ez mennyiben számít kivételesnek ebben a régióban?

KJ: Annyiban különleges a magyar helyzet a térségünkben – és még nem merném állítani, hogy Lengyelország már ott tart, ahol Magyarország –, hogy nem egy, hanem egyszerre több viszonylatban történt visszafordulás. Igazi autokrácia régen volt Magyarországon, a Horthy-rendszert nevezném annak, amit véres nyilas diktatúra követett; 1945 és 1947 között sajátosan torz többpárti demokrácia működött a szovjet hadsereg jelenlétében, majd jött a diktatórikus szocializmus. A politikai szférában és a jogrendszerben egyértelműen kimutatható a visszafordulás. A gazdaságban a központi bürokrácia szerepének megerősödésében van visszatérés, de a NER elfogadja azt a tényt, hogy van piac és van magángazdaság. Megfér vele, és ki akarja használni a maga javára. A gazdasági retorikában nincs semmi következetesség, antikapitalista, bankellenes retorika váltakozik piacpártival, a stratégiai partnerek, nagy világcégek dicséretével. Most már amúgy sem időszerű a bankellenesség, mivel a bankrendszer nem kis része az övék.

MN: A kapitalizmuskritikájuk mindig szelektív volt, és kampányszerűen használta azt a különbséget, amit a német romantikus, konzervatív, jobboldali gondolkodók alkalmaztak: ezek szerint van az idegen finánc- és rablótőke, illetve az értéket teremtő, alkotó tőke, a *raffendes* és a *schaffendes Kapital* – az utóbbi értelemszerűen üdvözlendő.

KJ: Ez teljesen igaz. A szelekció fő kritériuma az együttműködési készség, még pontosabban az alárendelődési készség. Elképzelhető, hogy egy vállalat pénzt ad le egy pártnak vagy személyeknek, vagy mindkettőnek. Oknyomozó riporter legyen a talpán, aki kideríti, hogy a magyar vállalatok hány százaléka ad le pénzt uralmon lévő pártnak, a pártkasszába vagy egyéni számlára. S ez nemcsak most nehezen megmondható, de talán sosem lehet kideríteni, hiszen csak sok áttételen keresztül valósulhat meg. Az alárendelődés egyik jele az lehet, hogy a sajtóban támogatják a kormányt, például azzal, hogy főként a kormányközeli lapokban, tévé- és rádiócsatornákon teszik közzé hirdetéseiket. Ráadásul a tőke képviselői sokszor közszereplők, és fontos, hogy mennyire használják a kormány propagandaszólamait, lépnek fel lojálisan, vagy tanúsítanak legalább némi jóindulatú semlegességet. Külföldi szereplőknél bőven elég, ha látványosan örülnek a kormánnyal való együttműködésnek. Egyfajta szelektív magatartás figyelhető meg a kormány részéről a kapitalizmus irányában. A kapitalisták egy részét békén hagyják, sőt támogatják, mások a politikai hatalom üldözöttjei. Eszmetörténeti és gazdaságtörténeti múltja is van a nacionalista orientációjú kapitalista gazdaságnak, ennek egyik korai hirdetője volt Friedrich List. Azóta visszatérő gondolat, hogy a nemzeti tőkét kell fejleszteni, a nemzetietlen tőke számára pedig barátságatalanná kell tenni a környezetet. Ennek történelmileg végletes formája volt, amikor a zsidó tulajdont elrabolták a fajvédelem nevében. De akár mesterségesen is létre lehet hozni nemzeti vállalkozásokat.

MN: Némely szférában az állam e téren már megtette a magáét, például kiszorította a külföldi energiaszolgáltatókat.

KJ: Ezenfelül messzire haladtak a magyar bankrendszer „nemzetiesítésében” is. Ami nem jelent feltétlenül végleges államosítást: tönkrement vagy tönkretett bankokat átmenetileg állami tulajdonba vesznek, közpénzből kipofozzák, feltökésítik, profitábilissá teszik azokat, majd valaki olyan kapja meg kedvező áron, aki magyar és Fidesz-közeli. Ez a szelektív, korlátok közé szorított kapitalizmus nem sajátosan magyar, számos példát látunk belőle a világban. Ilyenkor már nem a hatékonyság a fő szempont, hanem a nemzeti érdek. De a külföldtől való félelem menten eltűnik, ha Paksról van szó!

MN: Akkor tehát mondhatjuk-e a szimptómák alapján, hogy a rendszer vezetőinek alkalmi antikapitalista szólamai dacára Magyarország továbbra is kapitalista ország, ahol működik a piaci koordináció?

KJ: Érdekes ehhez tisztázni, mit értünk kapitalizmuson. A kapitalizmust – bár e tekintetben sincs konszenzus – három tulajdonság jellemzi: a magántulajdon a domináns tulajdonforma, a piac a domináns koordinációs

mechanizmus, és mindehhez olyan politikai intézményrendszer társul, amely barátságos a magántulajdonnal és a piaccal. Mindhárom szükséges, és a három együtt már elégséges feltétel.

MN: Kapitalizmus ide vagy oda, országunk vezetője igen határozottan nyúl bele a gazdaságba: néha felemel, máskor elejt szereplőket. Láttuk már többször, hogy az állammal korábban baráti, partneri viszonyban lévő, érdekeltségei révén azzal összefonódó fontos gazdasági szereplő válhat kegyvesztetté, s akár látványosan szembe is fordulhat a NER-rel, amelynek megteremtésében aktívan közreműködött. Hogyan lesz valaki belső emberből üldözött, mi van a Simicska- vagy a Spéder-ügy mögött?

KJ: A központ gondoskodik arról, hogy a fák soha ne nőjenek túl a piramis csúcsán. Így lesznek egyesek kedvencből üldözöttek. Biztos vagyok benne, hogy ez nemcsak országos szinten, hanem megyei viszonylatban is megtörténik.

MN: Orbán és vezetőtársai szívesen hivatkoznak arra, hogy egy egyedi, párját ritkító rendszert hoztak létre – de valójában tipológiailag mennyire tekinthető egyedinek, különlegesnek az Orbán-rendszer?

KJ: Egyrészt triviális módon minden állam és minden intézményi berendezkedés egyedi, inkább az az érdekes, amikor közös vonásokat találunk különböző országoknál. Tudom, nem csupán az én szempontjaim lehetnek relevánsak az országok tipológiájánál, de engem a munkáimban két szempont érdekel: a gazdasági rendszer szempontjából specifikus jellemzők és a hatalmi-uralkodó forma. E szempontok alapján Magyarország egyáltalán nem egyedülálló. Az én dobozolásom szerint nagyon sok a kapitalista ország. És a kapitalista országok sokaságán belül is nem kevésben autokratikus a politikai-hatalmi berendezés.

MN: Sokan próbálták megragadni azt a hangulatot, amely a NER létrejöttéhez vezetett: végtére is az 2010-es választáson úgy szerzett alkotmányozó többséget a Fidesz–KDNP, hogy a rendszerben még nem volt részrehajlás. Egyetért-e azzal a véleménnyel, hogy a Nyugathoz való felzárkózásunk újabb kudarca és az ebből fakadó csalódottság is fontos szerepet játszott ebben?

KJ: Annyi biztos, hogy a 2010 előtti nyolc évben kormányzók súlyosan megbuktak. Hadakozom minden egytényezős magyarázat ellen, így a csalódás mellett sok más szempontot is számba vennék. Szerintem a felzárkózással kapcsolatos várakozás hamis volt. A rendszerváltásnak nagyszerű vívmányai voltak. A politikai, a sajtó-, a gyülekezési és a gondolati szabadság megteremtése hatalmas eredmények, amelyeket nem vagyok hajlandó kudarcnak minősíteni. Ám aki azt hitte, hogy a szabadság kiterjesztése egy csapásra megszünteti Bécs és Budapest különbségét, az súlyosan csalódhatott. Ráadásul a lemaradás okait keresve jócskán visszamehetünk a történelemben. Egyébként emlékezetem szerint a rendszerváltás egyetlen szereplője sem ígért gyors felzárkózást.

MN: De ezek az illúziók akkor is ott éltek a magyar társadalom jelentős részében. Meglehet, csalfa illúziók voltak, de ezekben sem jó csalódn.

KJ: Lélektanilag teljesen igaza van, csak azt szeretném hangsúlyozni, hogy ez nem a rendszerváltók hazug ígérete volt. Abban a kivételes helyzetben voltam, hogy a rendszerváltás idején ingáztam Amerika és Magyarország között. De egy pillanatig sem éreztem, hogy gyorsan utolérhetnénk a Nyugatot. Rendkívül károsnak tartom napjaink illúzióit is: azt, hogy egyenlítsük ki a béreket, egyszerűen közgazdasági ostobaságnak tartom. Nemcsak a jövedelmekben kellene akkor felzárkózni, hanem a felhalmozott vagyonok tekintetében is. A rést lehet csökkenteni: ebben a tekintetben az előző kormányok számos hibát követtek el, a mostaniak ezt csak tetézték. Érdekes, hogy az emberek 2010 előtti felháborodását táplálta az akkori korrupció is. Nos, azóta a korrupció nem szűnt meg, csak erősödött, szembetűnőbb, nagyobb lett – bevallom, nem tudnám megítélni, hogy most a lakosság hány százaléka tartja ezt tűrhetetlennek. Ne felejtjük el, hogy az előző kormány balszerencséjére pont a legrosszabbkor ütött be a nemzetközi pénzügyi válság. Ennek a kormányzatnak viszont szerencséje van, hogy a nemzetközi konjunktúraciklus fellendülő ágában kormányozhatnak. Tudom, sokaknál működhet az a magyarázat is: „2010 előtt romlott a helyzetem, 2010 után javult. Ezért haragszom a korábbi kormányra, és hálás vagyok a mostaninak.” Pedig ez egy hibás okságkereső logika, közismert latin elnevezéssel: *post hoc, ergo propter hoc*.

MN: A konjunkturális helyzettől sem függetlenül hogyan értékeli az elmúlt hét és fél év gazdasági teljesítményét?

KJ: Egy ország gazdasági teljesítménye némileg hasonlít egy iskolai tanulóéhoz. Az iskolai bizonyítványban, legalábbis abban az időben, amikor én iskolába jártam, számos osztályzatot írtak be. Sok külföldi kollégával együtt sok éve a lelkünket tettük ki azért, hogy ne csupán egy mutató alapján ítéljük meg egy gazdaságot.

MN: Azaz ne csak a GDP számítson?

KJ: Mert mindenki csak azt nézi, és ebben a sajtó is ludas. Tizedszázalékokon vitatkoznak, pedig ezek messze a mérési hibahatárokon belül vannak, ráadásul a számítás sok tekintetben módszertanilag eredendően hibás. Ehhez hasonló fontosságú a jövedelmek és vagyonok eloszlása, és az eloszlások dinamikája is, vagyis az, hogy nőnek-e a különbségek. Emellett vizsgálni kell a környezet károsítását és a népegészségügyet is, ráadásul hosszú idősorokban. Gondos elemzésre van szükség, és nem egymondatos öndicséretre vagy elparentálásra. Ebből kiderülne, hogy némely területeken javulást tapasztalunk, más területeken meg stagnálást vagy romlást.

MN: A jelenlegi rendszer legitimitását részben az adja, hogy vezetői hatásosan, sokak számára meggyőzően adják elő, milyen sikeres gazdaságpolitikát folytatnak, hogy „rendbe rakták” a gazdaságot. Megingathatja ezt valamilyen változás, nem várt fordulat a közeljövőben?

KJ: Ezt a propagandát, hogy rendbe rakták volna a gazdaságot, megalapozatlannak tartom. Sok baj van a magyar gazdasággal, de kevés olyat látok, ami régen rossz volt, és mára megjavult volna. Annak például semmilyen jogosultságát sem érzem, hogy újra kéne iparosítani az országot. A világ tendenciái sem ezt mutatják. Minél fejlettebb egy ország, annál magasabb a képzettségi szint, és mindinkább a szellemi tőke válik fontossá. Az oktatás és a szellemi tőke képzésére hivatott más szervezetek által teremtett hozzáadott érték abban a szektorban jelenik meg, amelyet a statisztika szolgáltatásnak nevez. Ugyanehhez a szektorhoz tartoznak az egészségügy, az óvodák és az időszotthonok, az igazságszolgáltatás és így tovább. Valószínűtlen, hogy a tanárok, orvosok, ápolónők, óvónők, lelki gondozók, szerelők számának növelése helyett most a gyári munkásság létszámának emelésére volna nagyobb mértékben szükség. A kapitalizmus behatolása az országba úgy történt, ahogy azt a kiváló közgazdász Schumpeter leírta: teremtő rombolásként. Rengeteg gyár, munkahely tűnt el, de érdemes belegondolni, hányan foglalkoznak ma *high-tech* szakmákkal.

MN: Ám ha a hivatalos lózungok mögött nincs valós teljesítmény, ha a gazdasági sikerek kritériumai sem teljesülnek, akkor a kormányzati kudarcokat sem lehet megragadni, s erre hivatkozni sem lehet.

KJ: Aki azt szeretné, hogy ez a rezsím megváltozzon, az ne abban reménykedjen, hogy majd a gazdaság összeomolhat, és ez megváltoztatja az emberek hangulatát. Ezt az árat senki sem fizeti meg szívesen. Én nem leszek ellendrukker, és nem helyeslem az annál jobb, minél rosszabb elvet. Ráadásul nem is reális. Nem szívesen jósolok, de ez az ország, ez a rezsím nem fog összeomlani – ez működőképes rendszer. A baj az, hogy nem működik elég jól. Nem állunk és nem fogunk a szakadék szélén állni – ahogy 2010 előtt sem álltunk ott. A dolgok a politikai szférában dőlnek el, nem pedig a gazdaságban.

MN: Nyilvánvalónak tűnik, ha egyszer megváltozik ez a rendszer, az már több lesz, mint egyszerű kormányváltás. Mennyire látja nehéznek a visszatérést a demokráciához?

KJ: A gond ott lehet, hogy megint túl nagyok lesznek az elvárások. Egy kis csitt-csatt után nem jön a jobb világ. Óriási nehézségek várnának ránk. Az egyik nehezen leküzdhető akadályt gondosan kiépítették azok, akik most hatalmon vannak, s mindent megtettek azért, hogy egy nem várt választási vereségre is bebiztosítsák magukat: a mentőcsónakban a mentőöv kötele is készen várja őket. Szinte elmozdíthatatlan hatalmi struktúrák szegülhetnek szembe egy új kormánnyal – a leghatalmasabb erő ezek közül az ügyészség, amely blokkolhat minden utólagos vizsgálatot. Ott marad majd a köztársasági elnök, a mostani Alkotmánybíróság vagy a Költségvetési Tanács bebetonozott tagjai – a KT-nak például vétőjoga van. Gondoljunk bele: azok az intézmények, amelyeknek most is fékként és ellensúlyként kellene viselkedniük, akként is funkcionálnak majd, de már az új kormányzattal szemben. Ráadásul, ha minden rossz jogszabályt hirtelen át akarnak alakítani, akkor a törvényhozás megint csak átalakul törvénygyárrá.

MN: Amivel eddig a Fideszt vádolták, joggal...

KJ: Ez semmiképpen sem szolgálja a jogbiztonságot, és megint elégedetlenséget szülne. Tehát egy demokráciával inkongruens törvényi környezettel kell együtt élni és azt tiszteletben tartani, ami további nehézséget okoz. A fellépő intézményi vákuum pedig szerencsétlen esetben akár recessziós tényező is lehet.

MN: A klientúra minden képzeletet felülmúló gazdasági, politikai, társadalmi terjeszkedésének tanúi lehettünk. Igaz, hogy ezáltal már olyan erős gazdasági, társadalmi, intézményi univerzum áll a rezsim vezetőinek birtokában, ami még egy hatalomvesztés után is lehetetlenné teszi a megkerülésüket?

KJ: Ezt nemcsak nem zárom ki, de valószínűnek is tartom. De sok minden függ a változások dinamikájától és a nemzetközi környezettől is. Most van egy nagyon robusztus pártállami elit – kérdés, hogy ez mennyire marad egységes és intakt. Régebben létezett a kremlinológia mint tudomány, és ma is vannak ennek művelői.

MN: Akik ma is a sorok között próbálnak olvasni. Régen azt nézték, ki hol áll a Vörös téri díszszemlén Brezsnyevhez képest, manapság azt, hogy mennyire áll messze Orbántól a stadion VIP-szektorában.

KJ: Lehet elemezni a gesztusokat, bennfentes információkból dolgozni. De ebből a szempontból a legtanulságosabb a szocialista rendszer vége. A rendszer abba roppant bele, hogy a párt befolyásos emberei közül sokan kiábrándultak, elvesztették a hitüket. Még a KGB-sek is arról beszéltek, hogy ez a rendszer kudarcot vallott.

MN: A létező szocialista kísérlet ma már csak zárványokban létezik, Kína, Vietnam inkább kapitalista országok diktatórikus politikai szisztémával. Lehet-e esélye a közeljövőben egy újabb szocialista kísérletnek? Mennyire eleven hagyomány ma Marx kapitalizmuskritikája?

KJ: Lehet-e esélye? – így tette fel a kérdést, márpedig megtanultam, hogy semmi sem lehetetlen, így ez a kísérlet sem; de nagyon kicsi a valószínűsége. Például Latin-Amerikában hol az egyik, hol a másik államban kerül hatalomra olyan erő, amely el akarna indulni a szocializmus felé. Marxot szerintem túl hamar eltemették, ki akarták radírozni az eszmetörténetből. Pedig hatalmas életmű az övé, és sokféle elemből tevődik össze, nem véletlen, hogy oly nagy hatással volt és van ma is sok ember gondolkodására. A legkárosabb hatása a magántulajdon és a piac elleni érvelése. Ennyiben a Szovjetunió, Kína és más kommunista országok is a marxi programot hajtották végre. Marx ma is arra ihleti a kortárs újbaloldalt, annak különböző variánsait, hogy reménykedjék egy új emberarcú szocialista rendszerben. Ezt illúzióknak tartom. Marx, a társadalomtudós azonban rendkívül inspiráló ma is. Rendszerek tulajdonságainak vizsgálatában, nagy történelmi események elemzésében igen sokat tanulhatunk tőle. Minden írásomban, amelyben arról beszélek, kik hatottak és hatnak ma is a legerősebben a gondolkodásomra, négy gondolkodót sorolok fel: ezek Marx, Hayek, Keynes és Schumpeter.

Barotányi Zoltán
2017/46. (11. 16.)

Like 602

Cimkék:

[Orbán-rendszer](#)

[NER](#)

[Kornai János](#)

Ezt már olvasta?

Omega-3. Próbálja ki ingyen!

Hirdetés - Omeganatural.hu

Hotel Belvedere Resort & Spa ★★★★★ Most -56%

Travelist

Korszerűsítse otthonát Uniós források segítségével!

Hirdetés - OTP Bank